

ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті обґрунтовано особливості іншомовної підготовки фахівців у Республіці Польща з огляду на мовну політику Європейського Союзу останніх десятиліть. Визначено, що зміст та обсяг іншомовної підготовки фахівців детерміновані основними життєвими компетентностями особистості, потребами й викликами, спричиненими глобалізацією сучасного світу, в тому числі і в мовному відношенні, та положеннями Болонської декларації щодо побудови єдиного європейського освітнього простору.

Ключові слова: іншомовна підготовка, мовна політика, Євросоюз, Республіка Польща.

Постановка проблеми дослідження. Тенденції до глобалізаційного розвитку освітньої сфери в європейському регіоні торкнулися й українських реалій. Потреба у фахівцях, здатних вести діалог із зарубіжними колегами, вивчати зарубіжний досвід діяльності в тій чи іншій професійній сфері, послуговуватися іншомовними друкованими (і віртуальними) джерелами у площині своєї професійної діяльності – стали основоположними чинниками, що актуалізують іншомовну підготовку фахівців у різних сферах людської життєдіяльності. Соціальна сфера, якої безпосередньо стосується наше дослідження, відіграє в цьому відношенні особливу роль, оскільки представляє систему відносин "людина-людина", де розвиток комунікацій фактично є визначальним чинником професійного успіху й усіх належних до цієї професії соціальних процесів – соціальної опіки, соціальної допомоги, соціальної реабілітації та ін. Тому іншомовна підготовка фахівців соціальної сфери вимагає детального заглиблення в накопичений нашими зарубіжними колегами досвід її реалізації у системі вищої освіти.

Республіка Польща порівняно з іншими країнами Європейського Союзу, що доєдналися до нього в т.зв. "другій хвилі", має глибокі традиції підготовки фахівців різних галузей знань. Крім практики професійної підготовки фахівців, у наших західних сусідів динамічно розвивається теорія і практика іншомовної підготовки, зважаючи на європейський статус польської системи освіти та її входження до систем моніторингу й оцінювання якості вищої освіти. Включення Республіки Польща до складу Євросоюзу дозволило узагальнити й запозичити величезний пласт європейського досвіду в сфері професійної підготовки фахівців. Теоретичні засади іншомовної підготовки фахівців у Республіці Польща

та інших європейських країнах вивчають Н. Шеверун [21], Д. Косте, Б. Норс, Т. Шейлз, Дж. Трім [4], Т. Коршук [20], М. Юревич [22] та ін.

Натомість питання іншомовної підготовки студентів до професійної діяльності в умовах глобалізованого європейського комунікативного простору науковцями Польщі досліджуються в педагогічному контексті досить рідко, найчастіше – в площині методики викладання іноземних мов чи соціології освіти. Можна навести хіба що ґрунтовні наукові публікації І. Яновської [8], А. Харбіг [6], Р. Кухарчика [10].

Зазначимо, що поза увагою сучасних дослідників залишився аналіз іншомовної підготовки фахівців суспільних та гуманітарних напрямів підготовки у контексті європейської мовної політики, в тому числі в зарубіжних країнах, серед яких нашим найближчим західним сусідом є Республіка Польща. Крім того, науковці, що вивчають означену проблему, концентруються переважно навколо іншомовної підготовки (або ж вивчення другої іноземної мови) філологів та педагогів; фахівці соціальної сфери як об'єкт дослідження в цьому контексті фактично не присутні.

Мета статті – визначення особливостей іншомовної підготовки фахівців в системі вищої освіти Республіки Польща в контексті європейської мовної політики.

Виклад основного тексту. Як цілком справедливо зазначає В. Гаманюк [19], мовні і територіальні кордони в сучасній Європі не співпадають; в одному місці можуть співіснувати кілька мов одночасно. Іншомовна підготовка фахівців будь-якого профілю в сучасній Європі безпосередньо пов'язана з провідними засадами мовної політики Євросоюзу, сконцентрованими навколо:

- основних життєвих компетентностей особистості;
- потреб і викликів, спричинених глобалізацією сучасного світу, в тому числі і в мовному відношенні;
- положень Болонської декларації щодо побудови єдиного європейського освітнього простору.

Іншомовна підготовка фахівців у різних країнах Європейського Союзу, в тому числі і в Польщі, згуртована навколо виконання низки завдань, задекларованих у документах Європейської комісії, серед яких провідне місце належить:

- впровадженню багатомовності, при тому не лише на підставі численних мовних курсів і програм, але й академічних обмінів та навчання за кордоном, гарантованого для кожного студента у Польщі;
- розробці і реалізації новітніх форм організації іншомовної підготовки студентів та їх навчання загалом (домінація дорадчих, сертифікаційних, комунікативних функцій викладача);

- пропагуванню багатомовності та необхідності іншомовної підготовки серед усіх суб'єктів освітнього процесу, не лише у вищій школі – представників академічної спільноти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, учнів та їхніх батьків.

Серед проблем, які виникають в іншомовній підготовці студентів у Республіці Польща, науковці (наприклад, А. Харбіг, 2010 [6]) називають, передовсім, низький рівень мотивації студентів до вивчення іноземної мови (особливо якщо не йдеться про англійську мову), та прагнення "шліфувати" саме англійську в умовах вивчення кількох іноземних мов. Вивченню іноземних мов студентами, незалежно від майбутнього фаху, сприяють прийняті в цій країні освітні стандарти, які вміщують три основні позиції.

По-перше, кваліфікаційні характеристики випускника передбачають вимоги до знання іноземних мов на рівні сертифікату B2. Така постановка питання про місце і роль іноземної мови у професійній підготовці фахівців у Республіці Польща мобілізує студентів до вивчення мови, а керівництво навчальних закладів – до ефективного адміністрування й фінансового забезпечення процесу іншомовної підготовки студентів.

Рівень володіння студентами іноземними мовами визначається Європейською системою опису мовної підготовки (Common European Framework of Reference for Languages, чи CEFR), котра, власне, й визначає зміст та показники вже звичних і для нашої системи іншомовної підготовки студентів сертифікаційних рівнів – від A1 (Breakthrough) до C2 (Mastery). Таку класифікацію прийняла Рада Європи (2001) як основу своєї мовної політики в системі вищої освіти та іншомовної підготовки фахівців усіх напрямів підготовки [9]. CEFR передбачає, що рівень A – це основний рівень, B – самостійний, C – вільний. У документах CEFR зазначається, що ця система ґрунтується не на лінгвістичній, а на соціолінгвістичній компетентності студента. Наприклад, рівень B1 характеризується так:

- студент може порадити собі в ситуації подорожі за кордоном чи в регіоні, де розмовляють даною іноземною мовою;
- без попередньої підготовки зуміє долучитися до розмови на відомі йому теми зі щоденного життя (наприклад, сім'я, зацікавлення, робота, подорожі, події);
- може зрозуміти головну ідею, подану в зрозумілій ясній розмові чи виступі з відомих тем, що стосуються дому, університету, вільного часу тощо;
- зуміє зрозуміти зміст теле- чи радіопередач іноземною мовою з професійної тематики чи тематики з життя, яка цікавить студента [9].

По-друге, вивчення іноземних мов виведено поза межі обов'язкових предметів, визначених навчальним планом. Факультативна іншомовна підготовка передбачає (з певними незначними відхиленнями залежно від університету) 120 годин на рік. При цьому іншомовна підготовка студентів здійснюється зазвичай лише в межах однієї іноземної мови – англійської, німецької, іспанської італійської тощо. Навчальними планами підготовки фахівців в університетах також передбачається, що 50% навчального часу студента відводиться на його самостійну навчальну роботу; таким чином, обсяг вивчення іноземної мови виростає до 240 годин на рік.

По-третє, англійська мова як основа іншомовної підготовки в жодному з документів не визнається в такому статусі, однак більш як третина напрямів підготовки фахівців визнають англійську як іноземну мову для підготовки фахівців за стандартною кількістю кредитів ЕКТС. Специфіка польської системи вищої освіти полягає у тому, що кожен кредит має певний кількісний вимір, т.зв. "пункти", тобто бали. Так, заняття з англійської мови, вилічені в кредитах, мають у багатьох ЗВО Польщі п'ять пунктів (у Німеччині – майже 15 пунктів, для порівняння). Студенти мотивовані отримувати ці пункти за вивчення кредитів, тому що їх загальна кількість за семестр свідчить про те, наскільки студент опанував навчальний план і чи може далі продовжувати навчання.

У всьому іншому (щодо організації та змісту іншомовної підготовки майбутніх фахівців) проблеми і невирішені питання дуже нагадують українські реалії. Так, як і в українських вишах, домінуючі позиції займає англійська мова; певне непорозуміння в іншомовній підготовці фахівців викликає окреслення рівня B2 для підтвердження опанування іноземною (переважно англійською) мовою. Проблема полягає у тому, що кожен абітурієнт приходить до ЗВО з початковим рівнем володіння англійською (чи іншою іноземною) мовою. Тому сьогодні польські університети переважно приймають рівень B1 як достатній на етапі вступу для володіння іноземною (переважно англійською) мовою. Власне, така ж ситуація і в інших європейських країнах, наприклад, в Австрії [12].

Ще більше ризиків закладено в польських освітніх програмах, якщо йдеться про вивчення *кількох* іноземних мов у процесі професійної підготовки фахівців в університетах. Зрозуміло, що студенти найкраще опановують саме англійську мову, оскільки йдеться про вимогу B2 для випускників ліценціату (бакалаврату), та про те, що саме англійська мова є іноземною у переважній більшості навчальних закладів доуніверситетського ступеня в Польщі. В освітніх стандартах підготовки фахівців у Республіці Польща передбачено додаткові бали (пункти) за вивчення другої іноземної мови. Як свідчить дослідження А. Харбіг [6], лише 6% опитаних дослідницею студентів охоче би вивчали другу

іноземну мову; А. Харбіг стверджує, що причиною такої низької мотивації є прагнення студентів вивчати додаткові профільні дисципліни, а не власне іноземну мову, хай навіть професійного спрямування. Не сприяє вивченню другої (наприклад, німецької) мови навіть той факт, що значна частина випускників університетів у Польщі згодом прагнуть пропонувати себе на ринку праці в Німеччині. Німецькі університети при впровадженні освітніх програми на деяких напрямках підготовки заохочують студентів не лише до обов'язкового вивчення іноземних мов, але й до відвідання лекцій і семінарів, що повністю викладають іноземною (переважно також англійською) мовою.

Мотивацію студентів до вивчення іноземних мов в університеті окреслює у своєму дослідженні М. Бетина [2]. Дослідниця зазначає, що в ієрархії потреб викладач іноземної мови в університеті має покладатися, передовсім, на мотивацію студента належати до певної групи (в цій ситуації – мовної). Ще один мотиваційний чинник іншомовної підготовки студентів, крім потреб належності до групи, зазначений М. Бетиною, – це потреба в самореалізації. Результатом реалізації цієї потреби, за її аналізом, є низка умінь і навичок, необхідних студентові, що вивчає іноземну мову в університеті, а саме:

- набуття вмінь іншомовного письма;
- поповнення словникового запасу;
- набуття вміння читати (а в перспективі писати самому) іншомовні тексти зі спеціальності (напряму) підготовки;
- сформованість навичок слухання іншомовних текстів у професійній галузі;
- розвиток уміння комунікувати іноземною/іноземними мовами у межах професійних зацікавлень та орієнтацій;
- сформованість граматичних умінь [2].

Мотивація іншомовної підготовки студентів, крім того, може полягати й у потребі досягати успіхів чи уникати невдач (Дж. Аткінсон, Дж. Рейнор, 1974) [1]. Задоволення від досягнення високої іншомовної компетентності, реалізація професійних цілей, пов'язаних з іншомовною підготовкою, - це обов'язкові складові мотивації до іншомовної підготовки в університеті. Натомість потреба уникнення невдачі може викликати зворотні процеси: страх перед поразкою у вивченні іноземної мови, невпевненість в ефективності й результативності витрачених зусиль в іншомовній підготовці в університеті, невідповідність самооцінки й оцінки викладачем рівня іншомовної підготовленості тощо. При цьому варто зазначити, що на рівень сформованості іншомовної компетентності студентів впливає андрагогічний чинник, адже дорослі люди цілком інакше навчаються іноземної мови, аніж діти в системі дошкільної чи навіть загальної середньої освіти – і за змістом, і за методами, і за

засобами навчання. Андрагогічна сутність іншомовної підготовки студентів у європейських країнах полягає, на нашу думку, в тому, що студент сприймає не лише провідну мету вивчення іноземної мови (формування іншомовної компетентності), але й особу викладача, власний рівень мотивації вивчення іноземної мови, рівень застосованих у процесі навчання сучасних інформаційних та педагогічних технологій та ін. (Дж. Хармер, 2001) [7].

Деякі дослідники [6] вважають, що студент під час навчання в університеті повинен вивчати дві іноземні мови, що оцінювалися би на межі B2 (перша іноземна мова) та A2 (друга іноземна мова). Постановка питання про вивчення однієї\двох іноземних мов, обсяг навчальних занять з іноземних мов, зміст іншомовної підготовки – значною мірою залежать від мовної політики університету в рамках університетської автономії, затвердженої польськими документами про освіту, про що свідчать звіти Польського Неофілологічного Товариства [18]. Проте зазначена автономія досить часто служить не на користь, а на шкоду іншомовної підготовки студентів, оскільки у багатьох ЗВО Польщі перевага віддається профільним предметам, а не іноземній мові за професійним спрямуванням. Так, наприклад, у Гданському університеті (лютий 2005 року) прийнято, що "навчання іноземної мови не може дорівнювати обов'язковому обсягу годин на напрямках підготовки, не пов'язаних з філологією" [13].

Результати іншомовної підготовки студентів у Польщі визначаються в кількох площинах – рецепції (слухання й читання іноземними мовами), інтеракції (як усної, так і письмової відповіді), продукції (мовлення й письмо іноземними мовами з метою висловлення власних думок) та медіації (вміння вести діалог – як усний, так і письмовий). Структура іншомовної компетентності студентів представлена трьома основними компетенціями – лінгвістичною, прагматичною та стратегічною (М. Смолік, Б. Тжціньска, 2015) [15]. Зауважимо, однак, що тут варто розрізняти студентів філологічних напрямів підготовки як особливу групу майбутніх фахівців, та студентів інших напрямів підготовки – котрі знаходяться в приблизно однаковому становищі стосовно обсягу навчального навантаження, якщо йдеться про іншомовну підготовку. Так, Й. Щек та М. Калашнік (2017) зазначають, що для майбутніх філологів необхідно мати на вступі до університету рівень володіння іноземною мовою (мовою майбутньої спеціальності) – С1. Зрозуміло, що й кількість кредитів на вивчення іноземних мов для студентів філологічних спеціальностей значно вища, оскільки іноземні мови репрезентують водночас і мовну, і профільну підготовку [17]. Згадане вище Польське Неофілологічне Товариство пропагує іншомовну підготовку студентів в польських університетах у розрізі стандартизації й глобалізації всіх

освітніх процесів не лише у Європі, але й у світі. Болонський процес урухомив інтернаціоналізацію і мобільність студентів всіх вишів; кожен університет в Європі нині приймає іноземних студентів. Це передбачає відповідні вимоги до викладачів ЗВО – і не лише тих, хто викладає іноземну мову безпосередньо, але й викладачів профільних дисциплін, знання іноземної мови для яких стає нині звичною кваліфікаційною вимогою.

Польські викладачі активно використовують напрацювання своїх західних колег у методиці й технології дистанційного, електронного, змішаного, "перевернутого" навчання іноземним мовам (П. Шарм, Б. Баррет, 2007 [14]).

Польські університети накопичили чималий досвід іншомовної підготовки фахівців, який різниться за часом, статусом університету, напрямками підготовки фахівців, динамікою змін у змісті освітніх стандартів тощо. Так, Варшавський університет вважається одним з провідних щодо іншомовної підготовки фахівців, оскільки отримав спеціальну відзнаку на конкурсі "European Language Label" за інноваційність у галузі навчання іноземним мовам студентів [5]. При цьому іншомовна підготовка фахівців (як студентів Варшавського університету, так і осіб з-поза університету) проводиться з 30 іноземних мов, результати вивчення яких відповідним чином сертифікуються. Вища школа інформатики і управління в Жешові пропонує своїм студентам чотири іноземні мови на вибір – англійську, німецьку, російську та французьку [11], причому чому обсяг навчального часу для студентів денної форми навчання перевищує загальнопольські норми і складає 300 годин на рівні "Інтенсив" і "Стандарт", залежно від результатів початкового зрізу знань на першому курсі. Студенти, що завершують навчання в групах "Інтенсив", можуть претендувати не лише на рівень B2, але й C1. Цей університет пропонує своїм студентам як польський, так і міжнародний сертифікат на рівень знання іноземної мови, що, без сумніву, є хорошим мотиваційним чинником для іншомовної підготовки у процесі навчання. В Краківському педагогічному університеті іншомовна підготовка студентів здійснюється стосовно шести іноземних мов – англійської, німецької, російської, французької, іспанської й італійської [3]. Зміст та методи іншомовної підготовки узгоджуються з Національною рамкою кваліфікацій, з одного боку, та ESOKJ – Європейської системи опису мовної підготовки – з іншого.

Висновки. Таким чином, нами з'ясовано особливості іншомовної підготовки фахівців у Республіці Польща з огляду на мовну політику Європейського Союзу останніх десятиліть. Обґрунтовано думку про те, що входження Польщі до складу Євросоюзу визначило основні критерії та показники іншомовної підготовки фахівців, й детермінувало

кваліфікаційні вимоги до знання мов щодо випускників польських університетів. З'ясовано, що на зміст та обсяг іншомовної підготовки фахівців справляє вплив сучасна мовна політика Європейського Союзу, сконцентрована навколо основних життєвих компетентностей особистості, потреб і викликів, спричинених глобалізацією сучасного світу, в тому числі і в мовному відношенні, та положень Болонської декларації щодо побудови єдиного європейського освітнього простору. Відзначено, що певною проблемою в іншомовній підготовці студентів у Республіці Польща, як і в Україні, є низький рівень мотивації студентів нефілологічних напрямів підготовки до вивчення іноземної/іноземних мов. З'ясовано роль і значення CEFR (Європейської системи опису мовної освіти) у побудові моделі іншомовної підготовки фахівців у Республіці Польща.

Список використаних джерел та літератури

1. Atkinson J. W., Raynor J. O. Motivation and achievement. Washington DC : Winston & Sons, 1974.
2. Betyna M. Motywacja studentów do nauki języka obcego na przykładzie studentów kierunków medycznych. URL : <https://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/4559/Motywacja%20studentow%20do%20nauki%20jezyka%20obcego%20na%20przykladzie%20studentow%20kierunkow%20medycznych.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
3. Centrum Języków Obcych. URL : <http://sjo.up.krakow.pl/?q=strona%20g%C5%82%C3%B3wna>.
4. Coste D., North B., Sheils T., Trim J. Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie, nauczanie, ocenianie. Warszawa : Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, 2003. S. 94–115.
5. Gruba P., Hinkelman D. Blended Technologies in Second Language Classrooms. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2012.
6. Harbig A. M. Nauczanie języków obcych w aspekcie przemian w polskim szkolnictwie wyższym. URL : <http://kms.polsl.pl/prv/spnjo1/referaty/harbig.pdf>
7. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. England : Pearson Education Limited, 2001.
8. Janowska I. Perspektywa zadania w nauczaniu/uczeniu się języków obcych // W poszukiwaniu nowych rozwiązań. Dydaktyka języka polskiego jako obcego u progu XXI wieku / red. W. T. Miodunka, A. Seretyna. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013.
9. Jurkowska M. Jak ocenić poziom znajomości języka obcego? ESOKJ w teorii i w praktyce. URL : <https://woofla.pl/jak-ocenic-poziom-znajomosci-jezyka-obcego-esokj-w-teorii-i-w-praktyce/>
10. Kucharczyk R. Normy europejskie w polskiej edukacji językowej // „Języki Obce w Szkole”. 2013. Nr. 1.
11. Nauczanie języków obcych w Wyższej Szkole Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie. URL : <https://wsiz.rzeszow.pl/uczelnia/jednostki-wsiiz/centrum-jezykow-obcych/lektorat/>

12. Platzer Hans. Englische Kompetenz unter erstsemestrigen Wirtschaftsstudentinnen: Eine empirische Untersuchung // AAA – Arbeiten aus Anglistik und Amerikanistik. Günter Narr Verlag Tübingen, 2006. Band 31. Heft 2. S. 209–236.
13. Protokół z posiedzenia Senatu UG w dniu 24 lutego 2005. URL : http://www.ug.edu.pl/pl/dz_org/senat/protokoly2005/luty.htm (stan z 19.02.2007).
14. Sharma P., Barrett B. Blended Learning. Oxford, 2007.
15. Smolik M., Trzcińska B. Zmiany w systemie egzaminów zewnętrznych (2012–2015) a Europejski System Opisu Kształcenia Językowego. URL : eduentuzjasci.pl/images/stories/newsy/01.pdf.
16. Stanowisko dotyczące projektów standardów nauczania dla poszczególnych kierunków studiów. URL : <http://uranos.cto.us.edu.pl>
17. Szczęk J., Kałasznik M. Europejski System Opisu Kształcenia Językowego (ESOKJ) w kształceniu filologicznym – diagnoza i perspektywy // Prace naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. 2017. Z. XIII. S. 105–118.
18. Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Neofilologicznego, 20 luty 2006, Stanowisko dotyczące projektów standardów nauczania dla poszczególnych kierunków studiów. URL : <http://uranos.cto.us.edu.pl> (stan z dnia 19.02.2007).
19. Гаманюк В. А. Іншомовна освіта Німеччини у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів: теорія і практика : монографія / за ред. проф. М. Б. Євтуха. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2012. 377 с.
20. Коршук Т. Л. Іншомовна освіта у Польщі на Нідерландах як зразок організації навчання англійської мови у європейських країнах. URL : www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/.../korshuk_inshomovna.
21. Шеверун Н. Особливості організації та змісту іншомовної підготовки студентів технічних університетів Польщі. URL : <http://pps.udpu.org.ua/article/viewfile/18640/16384>.
22. Юревич М. Гра як стратегія вивчення іноземних мов (на матеріалі досліджень польських мовознавців) // Київські полоністичні студії. 2011. Т. 18. С. 414–416.

Kateryna Pawelkiw. Innojęzyczne przygotowanie fachowców w Republice Polska w kontekście europejskiej polityki językowej.

W artykule uzasadniono szczególności innojęzycznego przygotowania fachowców w Republice Polska ze względu na politykę językową Unii Europejskiej ostatnich dziesięcioleci. Określono, że treść i objętość innojęzycznego przygotowania fachowców są zdeterminowane głównymi życiowymi kompetencjami osobowości, potrzebami i wezwaniami, spowodowanymi przez globalizację współczesnego świata, także i w stosunku językowym, oraz przepisami Deklaracji Bolońskiej co do budowy wspólnego europejskiego obszaru edukacyjnego.

Kluczowe słowa: innojęzyczne przygotowanie, polityka językowa, Unia Europejska, Republika Polska.

Kateryna Pavelkiv. Foreign Language Training of Specialists in Poland in the Context of European Language Policy.

Specific features of foreign language training of specialists in Poland in the context of European language policy of last decades are justified in this article.

It is determined that content and level of foreign language training of specialists depend on life competences of a person, their needs and challenges, which are caused by globalization of modern world. Linguistic characteristics and regulations of Bologna Declaration about the development of a unified European educational environment also play a very important role in this process.

Key words: foreign language training, language policy, European Union, the Republic of Poland.